

"دیس دیاں واراں" تے اک جھات

سعید بھٹا دیاں گھنیاں کتاباں وچوں "کمال کہانی" تے "دیس دیاں واراں" دو اجیہاں کتاباں نیں، جیہناں دالاہنا سیس سارے مل کے وی نہیں تار سکدے۔ "دیس دیاں واراں" دی پہلی جلد پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر نے چھاپی اے۔ اصلوں ایہو کم اے، جیہڑا ایہہ جیہیہ ادارے دی ذمہ داری اے تے ایہو جیہیہ کم نال ای ایہو جیہیہ اداریاں داناں نکلد اے۔

وار عربی شاعری دی صنف رجز دے نیڑے تیڑے دی شے اے۔ اوویں داہراں داہانہہ سرہا کرن پاروں وڈکیاں دی وڈیائی نوں چیتے کرانا، سورمیاں دیاں جدی پوڑیاں گنواکے اوہناں دے اصلے نوں نتارنا، جنگ دی ونوونی دنیا دے ہر پکھ دی سمھال کرنا، لہو دے تانوں ساویاں رکھنا تے نشانی تے سرکھنڈی چھند دی ترکی چال نال جنگ دی گرمی تے گھس نوں امر کر دینا۔ انج واراں راہیں پنجاب دی تاریخ ای نہیں، پنجابیاں دے اندر دا لیل وی سمھالیا گیا اے۔ وار سنویا وار پڑھو تاں وار وچ نیندریا سماتے کُنجی ہوئی خلقت نویں سروں ساہ لیندی دسدی اے تے ایہہ گن اجیہا نوکلّا گن اے جیہڑا شاعری دی کسے ہو روٹک کول موجود نہیں۔

ایہو گن "دیس دیاں واراں" دا سبج وی اے۔ پہلی جلد دیاں واراں دیسی قبیلیاں دیاں لڑائیاں بارے نیں۔ ایہناں گل چھ واراں وچوں پہلیاں دو نورے چدھر ڈ دیاں واراں نیں، جیہڑا پنجابی لوک ادب دا مشہور پاتر اے۔ پہلی وار میر بہرام دی اُنی ہوئی اے، جیہڑا نورے چدھر ڈ دا جدی میراٹی تے نوکر ہا۔ سعید بھٹا ہوراں بڑی لکھی کھونج نال ایہناں دا زمانہ ستارہویں صدی عیسوی مستھیا اے۔ جیہڑے اٹھارہویں صدی عیسوی دے ادھ تائیں جیوندے رہے۔ انج میر بہرام دی لکھی وار انج توں تن پونے تن سو سال پہلاں دے پنجاب دے اندر لے کھلا تے جگھے من دی سونہہ دیندی اے تے چنھاں کنارے وسدی خلقت دے مہاڑ دی دس پاندی اے۔ ایس وار راہیں دس پمدی اے کہ اوس ویلے دی وسوں انج دی وسوں توں کیڈی وکھری تے نویکلی ہائی۔ جیویں سعید بھٹا دسد اے:

"ستارہویں صدی دے جھنگ دی پشوپال وسوں ہے۔ تگڑیاں قبیلیاں ہٹھاڑ دی بھونیں اُتے ای مل ماری ہوئی ہے۔ ڈنگر، پشوپال ہے۔ ہٹھاڑ وی دریادی سبجل اُتے ای واہی ہوندی ہے۔ ایہہ واہی وی ان کھاون جوگی ہے۔ چرائی دیاں ساویاں جُوباں اُتے مل ای تگڑیاں دی ہوند دانشان ہے۔" (ص 25)

نورے چدھر ڈ دی وار ایسے ہوند دی سمھال پاروں اے پر ایس وار راہیں پنجاب دے اوس ویلے دی وسوں، ورتاوا، سورم گتی، ریت رواج تے سبھ توں ودھ کے بولی وی سمھالی گئی اے تے ایہہ صفتاں میاں جانی دیاں وار دیاں وی نیں۔ دس پمدی اے پئی "میاں

جانی ایہہ پوڑی (وار) نورے چدھر ڈی حیاتی وچ ای لکھنی شروع کردتی ہاتے ایہدیاں مڈھلیاں آٹاں اوہناں نورے نوں گل وچ سنائیاں وی ہاں۔" (ص 70)

سعید بھٹا ہوراں ٹھکویں کاڈھ کڈھی اے، پئی ایہہ وار ستارہویں صدی دے اخیر لے دہاکے تیکر مکمل ہو گئی ہائی۔ انج ایس وار دی زبان، وسوں تے ورتاراوی تن سو سال پہلا دا اے۔ وڈکیاں دے ترکے دی ایس سنجی سمھال پاروں سعید بھٹا دے جس نہ گاوئے تاں ہو رکیہ کریئے؟

میسس جانی دی واریاں تہیٹھ 63 پوڑیاں تے چار سو چھیالی 446 نکاں نیں تے میر بہرام دی واریاں چھٹی 36 پوڑیاں تے دو سو یاراں 211 نکاں نیں۔ میر بہرام نرانشانی چھند ورتیا اے تے میاں جانی ہوراں، سرکھنڈی تے نشانی دوویں چھند ورتے نیں۔ میر بہرام دی واریاں، "وچار" وی اے۔ جیہڑا اوس ویلے دی نثر دا اگھانمونہ اے۔ ایہہ "وچار" رہندیاں چار واریاں دا حصہ وی اے۔ انج "دیس دیاں واریاں" راہیں ساڈی بولی دے دو گھٹے پورے ہوئے نیں۔ انج سعید بھٹا توں آس اے پئی اوہ ایسے سودائی پئے نوں اپنی آسنگ بنا کے اچھے ڈھیر ہو رگھٹے وی پورے کر سی۔

"دیس دیاں واریاں" دیاں دوئیاں چار واریاں میر چو غظہ دیاں لکھیاں نیں، ایہہ چار واریاں "بھٹیاں بلوچاں دی وار"، "بھٹیاں نسو آئیاں دی وار"، "للیریاں منگسیاں دی وار" تے "للیریاں اعواناں دی وار" نیں۔ میر چو غظہ "نورے چدھر ڈی وار" دے شاعر میر بہرام دے پوترے ہن۔ اوہدے پیو دانام میر معظم ہاتے اوہ پپل بھٹا، تحصیل چنیوٹ ضلع جھنگ وچ جے۔ اگوں اوہناں دے پوترے میاں باز نوں گل کھتے تے چنگے چیتے پاروں چنھاں دے کھلار وچ لیجند منیا جاندا ہا۔ پنجابی دے مشہور لوک کتھی میاں کمال دین ہوراں وی گل کھتے داڈھنگ اونھا تھوں سکھیا ہا۔ میر چو غظہ دیاں ایہہ واریاں میاں باز ہوراں بڈھے وارے اپنے پوترے چو غظہ خان نوں لکھو اچھٹیاں ہن۔ سعید بھٹا دی کھوج موجب "بھٹیاں بلوچاں دی وار" 29 اپریل 1942ء نوں لکھوائی گئی۔ انج سو سال توں اُتے دا ایہہ ترکہ چھ پیڑھیاں مگروں ہمیش لئی سمھالیا گیا۔ دُوئی وار "بھٹیاں نسو آئیاں دی وار" دا ویلا ہور وی پیچھتر اے کیوں جے اوہد اکھ پاتر قادر بخش سمت 1862ء وچ مر دا اے، جیہڑا عیسوی تقویم موجب 1805-06ء بند اے۔ اُنجے میر چو غظہ دی لکھی تری وار "للیریاں منگسیاں دی وار" دا زمانہ اُنھویں صدی عیسوی دے وچکار دا اے تے چوتھی وار "للیریاں اعواناں دی وار" وی ایسے زمانہ دا ویر واکر دی اے۔ انج میر چو غظہ دیاں واریاں راہیں اسیں اٹھارہویں صدی دے اخیر توں اُنھویں صدی دے ادھ تاں دے پنجاب دی تاریخ تے وسیب دے رنگ ڈھنگ دے جانو بن دے ہاں تے اج دی وسوں پاروں وڈکیاں دی حیاتی تے اُلیل دا ایہہ دان کوئی معمولی دان نہیں۔ سعید بھٹا ہوراں ہک اودری ہوئی قوم دی خالی جھولی نوں بھرن پاروں جو کشت کشیا اے، اوہ سلاہن جوگ اے۔

ایہہ واراں پنجاب دیاں باراں دے واسیاں دے ٹا کرے دی کتھا ہوون دے نال نال پنجاب دی سیاسی تاریخ دا خزانہ وی نہیں۔ مغل، رنجیت سنگھ، اوہدی آل اولاد، دیوان ساون مل، مولراج ورگے پاتر پنجاب دے بدلے مزاج دی دس وی پاندے نہیں تے پنجابی وسیب دی ریت رواج نال جڑی خلقت دے آگو وی نہیں۔ دیسی قبیلیاں دے پاتر، مان انکھ، ویرتے مانتا نال بھرے دسدے نہیں تے قبائلی زندگی دے سچے تے سُچھے پکھاں دے پاہرو نیں۔ انج ایہہ واراں، پنجابی وار دی صنف نوں ہور پیڈیاں تے سربا کر دیاں نہیں تے "سکھاں دی وار" تے "چٹھیاں دی وار" ورگیاں مشہور واراں دے پچھو کڑ نوں اگھاڑ دیاں نیں۔

ایہتھے ایہناں واراں دی کہانیاں دا ویروا کرن دی گھل نہیں۔ انج وی سعید بھٹا ہوراں اپنی کتاب وی ایہہ کم ڈاڈھا پھباتے ٹھہاکے کیتا اے۔ اوہناں ادبی کھوج دے عالمی معیاراں نوں سامنے رکھیا اے تے کھوج دے کسے کھیتر نوں پینا نہیں رہون دتا۔ وار دی صنف بارے ویروا، تاریخی پچھو کڑ، پاتراں بارے کڑی تحقیق، ویلے دی ونڈ تے زمانے دے تعین دے نال نال حوالے / حاشیے، انتظامی تے مالی اصطلاحاں، سوے، ناں، قوماں، وڑھیاں، تھان، نقشے تے ضمیمے اجیہاں وستاں نیں۔ جیہڑیاں تحقیق دے کم نوں سُبجّاوی کر دیاں نیں تے ایس کتاب نوں عالمی پدھر دے تحقیقی کم دا درجہ وی دیندیاں نیں۔ پنجابی کھوج دی ٹور و جہوں ایہہ ڈھیراگوں دی بُرزی اے۔

میں ایس کتاب دیاں ڈھیر صفحاں کرن دی بجائے ایہہ آکھساں بھئی ایہہ کتاب ساڈی زبان، کلاتے ترکہ تنّاں پکھاں نوں سمھال دی اے۔ پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر ایہناں تنّاں پکھاں دی سمھال تے وادھے پاروں بنیا اے۔ انج ایہہ کتاب چھاپ کے اوس اپنے ہوون دا حق تاریا اے۔

آس اے! "دیس دیاں واراں" دی دوئی، تری تے ہور جلد اں وی جھبڈے چھاپے چڑھسن۔